

Качеството – основен проблем на българското земеделие

Любомир Д. Любенов

The Quality – A Fundamental Problem of the Bulgarian Agricultural Sector: The paper aims at pointing out the way of improving the quality of bulgarian agricultural products of vegetable and animal origin. The existing systems of managing the quality in food trading (ISO 22000; IFS; BRC) and in the food processing industry (HACCP) insist on applying minimum good agrarian practices (GAP). The indicated standards are joint together and if they are used in common could guarantee the quality and safety of the farmer products along the whole food chain (production of raw materials – processing – trading). The good agrarian practices are a necessary prerequisite for the successful integrating of agriculture with the other sectors in branch, national and global aspect.

Key words: food chain, safety, quality, standards, certifying.

ВЪВЕДЕНИЕ

Земеделските продукти от растителен и животински произход предназначени за експорт на международните и европейски пазари трябва да отговарят на определени маркетингови стандарти за безопасност и качество. Месото и яйцата, плодовете и зеленчуците трябва да съответстват на определени стандарти - свинското и говеждото месо за износ в ЕС трябва да бъде окачено по системата за класификация на кланични трупове (S)EUROP¹. Месо и млекопреработвателните предприятия в България имат преходен период до края на 2009 г., за да постигнат пълно съответствие с европейските стандарти за безопасност и качество. Те изпитват остър недостиг на качествени суровини, защото само 10% от суровото краве мляко в страната отговаря на европейските микробиологични изисквания, а месопреработвателните предприятия работят основно с вносно свинско и говеждо месо.

В основната си част, земеделските продукти произведени у нас са с ниско качество и по нашите стандарти – реколтата от зърно през тази година е над 4,4 млн. тона, но преобладаващата част от него е трета група, т.е. с качество на фураж. В резултат на това родните земеделски производители не могат да се възползват пълноценно от мерките на Общата аграрна политика (ОАП) на ЕС за допълнително подпомагане производството на висококачествена земеделска продукция и пропускат както потенциални, така и реални възможности за пазарна реализация. В условията на недостиг на земеделски суровини в национален и глобален мащаб основния проблем на родното земеделие се оказва не липсата на пазари, а ниското качество на земеделската продукция, което води до ниската му конкурентно способност. Това показва, че развитието на потенциала на родното земеделие ще зависи предимно от степента, в която покрива международните и европейски (национални) маркетингови стандарти за безопасност и качество на земеделските продукти.

Основната цел на доклада е да посочи пътищата за подобряване качеството на българските земеделски продукти от растителен и животински произход.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Европейските търговски вериги (Германски, Френски и Италиански) налагат специфични изисквания към своите доставчици, за да гарантират безопасността на хранителните и нехранителните продукти, които предлагат. Те се обединяват около общ стандарт International Food Standard (IFS) Logistic, който става задължителен за одитиране на всички доставчици с предмет на дейност складиране, транспортиране

¹ Средната за общността цена за всеки клас месо се определя по скалата: S – super (супер); E – excellent (отлично); U – very good (много добро); R – good (добро); O – fair (средно); P – poor (слабо).

и дистрибуция на хранителни и нехранителни стоки – за България влиза в сила от началото на 2009 г. Доставчиците на хранителни продукти за английските търговски вериги трябва да отговарят на стандарта British Retail Consortium (BRC). Тези стандарти надграждат принципите на Hazard Analysis and Critical Control Points (НАССР) - анализ и контрол на критичните точки, което означава, че за да получат IFS или BRC доставчиците задължително трябва да имат работеща система по НАССР, а за BRC се изисква и наличието на сертификация по ISO 9001. Базата на ISO 9000 представлява система за качество, чиято основна цел е превенция и откриване на несъответствия в процеса на производство и доставка, както и въвеждане на средства, за да се попречи на повторната поява на нарушението. Големите международни и европейски търговски вериги имат сертификация на общата база на ISO 9000 и/или профилирана система за управление на безопасността и качеството на храните по цялата хранителна верига ISO 22000, която им позволява да: поддържат и модернизират управление по безопасността на храните; съгласуват методите на контрол с общите законови изисквания за страната; фиксират потребителските изисквания за хигиена и качество на храните; поддържат ефективни връзки с доставчиците и клиентите; тестват самооценката за съответствие.

В България от 2007 г. всички предприятия от хранително-вкусова промишленост (ХВП) и търговията с храни са задължени да имат въведена НАССР, която да гарантира качество и проследяемост на земеделската продукция по цялата хранителна верига [1]. Системата НАССР насочва вниманието на производителите към онези стъпки на протичащите процеси, които имат критично значение за безопасността на произвежданите от тях хранителни продукти. Философията на НАССР се основава на профилактика. Системата включва определяне и наблюдение на критичните точки в процеса на приготвянето и съхраняването на храната, в които възможността за поява на рискове е най-голяма. Целта е продуктът да бъде произведен безопасно и да се докаже това. НАССР покрива всички видове потенциални рискове: физични, химични, биологични – без значение дали присъстват по естествен път в храната, дали се дължат на околната среда или са резултат от грешка в производствения процес.

Функционирането на НАССР се нуждае от солидна основа в лицето на въведени и работещи добри производствени практики, които представляват правила за работа свързани с персонал, помещения, съоръжения, суровини, документация, технология и контрол. В сектора земеделие това са добрите аграрни практики (good agricultural praxes - GAP), които намаляват риска от замърсяване на почвите, водите и произвежданите земеделски продукти. Земеделските производители, като доставчици на суровини от растителен и животински произход трябва да гарантират безопасността на тези продукти чрез осигуряване на проследяемостта им – изискване наложено от Закона за храните. Това налага земеделските производители да внедряват GAP в дейността на стопанствата, като необходимата предпоставка за успешно реализиране на произведената земеделска продукция на предприятия от ХВП или на търговски звена. Министерството на земеделието и храните (МЗХ) има утвърдени правила за добра земеделска практика регламентиращи употребата и съхранението на азотосъдържащи (органични и минерални) торове и силаж, за предпазване от замърсяване на почвите и водите от нитрати, но те не осигуряват проследяемост на земеделските продукти. Земеделските производители, браншовите организации и МЗХ трябва да работят съвместно за утвърждаване и налагане на GAP в Българското земеделие, тъй като, те все още се прилагат незадоволително. Пример за успешно прилагане на добри аграрни практики е EulerGAP, която съдържа елементи от други по-малко познати стандарти, като Интегрирано управление на посевите (Integrated Crop Management - ICM) и Интегриран контрол върху вредителите (Integrated Pest Control - IPC), а също и някои

от елементите на НАССР. Прилага се от производителите на: плодове и зеленчуци; аквакултури; мляко; месо; сурово кафе, фуражи и др. Сертификатът по ЕuреpGAP не е задължителен, но повечето търговски звена, млекопреработватели, месопреработватели и консервни предприятия в страните членки на ЕС предпочитат земеделските производители, с които работят да имат сертификат по ЕuреpGAP, защото само така могат да гарантират, че стоките, които предлагат са проверени от полето до трапезата.

Международните и националните стандарти за биологично земеделие се изграждат на базата на така наречените "Основни изисквания за биологично земеделие" или "минимум стандарти", приети от International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM) - Международната федерация на движенията за органично земеделие. IFOAM осигурява пазарна гаранция при спазени изисквания за органично производство. Системата Organic Guarantee System (OGS) обединява света на органичното земеделие чрез обща система от стандарти и сертифициране [www.ifoam.org]. Това създава равенството между членуващите организации, акредитирани от IFOAM и проправя пътя към по-търсена и надеждна търговия в органичния бранш, която се ползва с доверието на потребителите.

Американският държавен департамент по земеделие (USDA) въвежда през октомври 2002 г. т.нар. Национални стандарти за биологично земеделие (National Organic program – NOP). В тях се описват изискванията към процедурите за производство, преработка, маркировка и продажба на сертифицирани биологични продукти в САЩ. ЕС има обща рамка на Общността с правила за биологичното производство¹, а всеки фермер, който работи по австрийската екологична програма, трябва да спазва изискванията на GAP.

Докато нивото на качеството на земеделските продукти от растителен и животински произход се детерминира предимно от пазарните механизми, гарантирането на безопасността им е основна задача на държавата. Министерството на земеделието и храните поема основната част от отговорностите в това отношение чрез Закона за ветеринарно медицинската дейност, Закона за животновъдството, Закона за защита на растенията, Закона за съхранение и търговия със зърно, Закона за храните и контролните органи като: Националната ветеринарно медицинска служба (НВМС), която осъществява държавен ветеринарно-санитарен контрол (ДВСК) на продукти от животински произход; Националната служба за растителна защита (НСРЗ), осъществяваща контрол на продукти от растителен произход и др. Нормативната и институционалната база осигуряват проследяемост и контрол чрез регистрация, категоризация и удостоверяване произхода на земеделската продукция по цялата хранителна верига (производство на земеделски суровини – преработка – търговия). Земеделските производители се регистрират в областните дирекции по земеделие и гори (ОДЗГ), животновъдните ферми се категоризират от НВМС, съхраненият и търговията със зърно се контролират от Националната служба по зърното и фуражите (НСЗФ) и др.

За гарантиране на проследяемостта и безопасността на етикета на всички фуражи и хранителни продукти задължително трябва да има информация за вида и състава на продукта, производителя, използваните технологии за производство, начините за съхранение и приготвяне и друга информация изисквана от законодателната и нормативна база. Етикетите помагат на потребителите да се ориентират в голямата разнообразност на качеството на земеделската продукция – генно модифицирана, био и др., а също и градират качеството ѝ.

Гарант за качество е сертифицирането, което удостоверява, че даден земеделски продукт отговаря на определени стандарти за производство на органична или друга продукция, тъй като е подлаган на редовни проверки от

¹ Виж Закон за прилагане на Общите организации на пазарите на земеделски продукти на ЕС.

сертифициращ орган, който се посочва на етикета. Сертифицирането е процедура, при която независим орган оценява стопанството и гарантира писмено, че са спазени изискванията на определени стандарти. Сертифицирането осигурява постигането и поддържането на исканото качество, удовлетворяване на потребителите и подобряване на конкурентните позиции.

Потребителите могат да имат доверие в спазването на строго определени стандарти и надежден контрол чрез прилагането на сертифицирани и интегрирани системи за управление на качеството по цялата хранителна верига. Въвеждането в експлоатация на добрите аграрни практики ще доведе до превантивно решаване на редица проблеми на земеделието у нас, като:

- проследяемост и контрол на земеделските продукти по цялата хранителна верига от фермата до трапезата;
- осигуряване на безопасност и качество на храните;
- подобряване на възможностите за реализация на земеделската продукция и директен експорт на международни пазари;
- предпоставка за сертифициране на биологично или генно модифицирано земеделско производство и утвърждаване на собствени марки;
- възможност за допълнително субсидиране по линия на ОАП на ЕС;
- спазване на законовата и нормативната база;
- устойчиво развитие в резултат на поддържане на по-стабилно качество на земеделската продукция по цялата хранителна верига.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Утвърдените системи за управление на качеството в търговията с храни (ISO 22000; IFS; BRC) и в хранително вкусовата промишленост (HACCP) изискват агросектора да въведе минимум добри аграрни практики. Посочените по-горе стандарти са съвместими помежду си и прилагани съвместно осигуряват гаранция за безопасност и качество на земеделските продукти по цялата хранителна верига. Това показва, че добрите аграрни практики са необходима предпоставка за успешно сертифициране и на биологични производства и за интегриране на земеделието с останалите сектори в отраслов, национален и международен план.

ЛИТЕРАТУРА

- [1]. Закон за храните.
- [2]. Закон за животновъдството.
- [3]. Закон за защита на растенията.
- [4]. Закон за съхранение и търговия със зърно.
- [5]. Закон за ветеринарно медицинската дейност.
- [6]. Закон за прилагане на Общите организации на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз.
- [7]. www.mzh.government.bg
- [8]. www.ifoam.org

За контакти:

Доц. д-р ик. Любомир Д. Любенов, катедра „Икономика“, Русенски университет „Ангел Кънчев“, Тел.: 082 888347, E-mail: LLyubenov@ru.acad.bg

Докладът е рецензиран.